ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ПРИНЦИПИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 263 – «ЦИВІЛЬНА БЕЗПЕКА»

О. І. Губачов*, С. В. Сукач, Н. Н. Цибульник, Л. В. Головач, В. А. Варісова

Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського, Кременчук, Україна

*E-mail для листування: oleksandrhubachov@gmail.com

Отримано: 16 Грудня 2020; Прийнято: 18 Грудня 2020

Цитувати як: Губачов, О., Сукач, С., Цибульник, Н., Головач, Л., Варісова, В. (2020). Психолого-педагогічні принципи забезпечення фахової підготовки студентів спеціальності 263 – «Цивільна безпека». *Проблеми охорони праці в Україні*, 36(4), 16–22.

Мета роботи – виокремлення групи психолого-педагогічних принципів фахової підготовки студентів спеціальності 263 – «Цивільна безпека», обґрунтування їх реалізації через специфіку відбору змісту, форм, методів і засобів організації навчального процесу в умовах університету. Для дослідження проблеми педагогічного, дидактичного, психологічного, соціального забезпечення реалізації принципів фахової підготовки студентів спеціальності 263 – «Цивільна безпека» було визначено такі групи принципів як загальнодидактичні та принципи професійної підготовки студентів (поєднання професійної та фундаментальної підготовки; професійної спрямованості загальноосвітніх і загальнотехнічних дисциплін; систематичності та послідовності викладу змісту професійної підготовки; оптимального співвідношення індивідуального, особистісного і професійного розвитку; гуманізації та гуманітаризації професійної підготовки). Обґрунтовано проблеми формування змісту фахової підготовки, добору форм і методів роботи зі студентами у світлі реалізації принципів професійного навчання: елементи бінарного навчання, реалізація навчальних дисциплін за вибором студента, залучення фахівців профільних організацій регіону, практична підготовка на базі профільних підприємств. Досліджені психолого-педагогічні принципи професійної підготовки студентів спеціальності 263 – «Цивільна безпека» є універсальними для фахової підготовки в умовах сучасного вітчизняного університету. Запропонована методика відбору змісту, форм, методів і засобів організації навчального процесу, яка забезпечується сукупністю загальнодидактичних принципів і принципів професійного навчання може служити універсальною моделлю для фахової підготовки студентів в умовах університету.

Ключові слова: загальнодидактичні принципи, принципи професійного навчання, фахова підготовка студентів, вибір змісту навчання, особистісно орієнтований підхід, професійні компетенції, індивідуальний відбір змісту навчання.

PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL PRINCIPLES OF PROVIDING PROFESSIONAL TRAINING FOR STUDENTS OF SPECIALITY 263 – "CIVIL SECURITY"

O. I. Hubachov*, S. V. Sukach, N. N. Tsybulnyk, L.V. Holovach, V. A. Varisova

Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University, Kremenchuk, Ukraine

E-mail: oleksandrhubachov@gmail.com

Received: 16 December 2020; Accepted: 18 December 2020

Cite as: Hubachov, O., Sukach, S., Tsybulnyk, N., Holovach, L., Varisova, V. (2020). Psychological and pedagogical principles of providing professional training for students of speciality 263 – "Civil security". *Labour Protection Problems in Ukraine*, 36(4), 16–22.

The purpose of this work is analysing, emphasizing a range of psychological and pedagogical principles of professional training for students majoring in program subject area 263 – "Civil Security", substantiating their implementation through the specifics of the content, forms, methods and means of organizing the educational process in the university. To study the problem of pedagogical, didactic, psychological, social support for providing the principles of professional training for students majoring in Speciality 263 – "Civil Security" such groups of principles have been identified as general didactic ones and principles of student professional training (combination professional and fundamental training; professional direction of comprehensive and basic engineering disciplines; systematic and consistent presentation of professional curriculum content; optimal ratio of individual, personal and professional development; humanization and humanitarization of professional training). The grounds are provided to the problems of shaping the curriculum content of professional training, selecting forms and methods of working with students in the light of implementing principles of professional training: elements of binary education, students' elective courses, involvement of specialists from the relevant companies of the region, practical training at core enterprises. The studied psychological and pedagogical principles of professional training for students majoring in 263 – "Civil Security" are universal for professional training in a modern domestic university. The proposed methodology for selecting the content, forms, methods and means of organizing the educational process, which is provided by a combination of general didactic principles and principles of vocational training, can serve as a universal model for professional training of students in the university.

Keywords: general didactic principles, professional training principles, professional training for students, choice of curriculum content, learner-centered approach, professional competencies, individual selection of curriculum content.

1. Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень і публікацій.

Підготовка фахівців, адекватних вимогам сучасного ринку праці, є нагальною проблемою фахової підготовки студентів в умовах українського університету. Стратегія закладів вищої освіти передбачає забезпечення організації такого освітнього процесу в університеті, який би був спрямований на здобуття студентами якісної вищої освіти і на створення нових знань, умінь і навичок, що забезпечують формування професійних компетентностей

відповідно до європейських стандартів вищої освіти. Процес фахової підготовки майбутніх спеціалістів вимагає відповідного дидактичного забезпечення. Важливу роль тут відіграє педагогічне, дидактичне, психологічне, соціальне забезпечення реалізації принципів професійного навчання. Тому актуальною проблемою є обґрунтування та реалізація психолого-педагогічних принципів фахової підготовки студентів спеціальності 263 – «Цивільна безпека»: формування

змісту, форм, методів і засобів та організація навчально-виховного процесу.

У процесі фахової підготовки студентів спеціальності 263 – «Цивільна безпека» у майбутніх спеціалістів формуються і розвиваються загальні та професійні знання, компетентності, здібності, які необхідні для подальшої професійної діяльності. Організація такої професійної підготовки потребує врахування необхідних педагогічних умов, побудови її на засадах відповідних закономірностей і положень теорії навчання – психолого-педагогічних принципів фахової підготовки в умовах сучасного вітчизняного університету.

Науковцями досліджено та виокремлено цілу низку дидактичних, психолого-педагогічних, соціально-педагогічних принципів фахової підготовки спеціалістів: формування та реалізації змісту професійного навчання (С. У. Гончаренко, О. І. Губачов, В. Г. Кремень, О. Я. Савченко, С. О. Сисоєва, А. І. Субетто) [2, 3, 5, 6, 7, 11], організації навчального процесу (Ю. В. Вінтюк, С. Г. Дегтярьова, А. Ф. Литвин, О. М. Новіков) [1, 3, 4, 6, 10], взаємодії у системах «педагог-студент», «студент-студент» (М. С. Коваль, І. М. Матійків, О. М. Новіков, С. О. Сисоєва [3, 4, 6, 10]), урахування психологічних і соціальних аспектів навчання (Г. П. Васянович, Д. С. Дегтярьова, І. С. Коваль, М. М. Козяр, О. М. Кокун, О. В. Повстін, Л. А. Руденко) [1, 4, 7, 8, 9, 10].

Педагогічна наука визначає дидактичні принципи як «базисне теоретичне положення дидактики, практична реалізація якого в системі дидактичних принципів забезпечує ефективність процесу навчання» [7]. Дидактичні принципи розглядаються як «система дидактичних вимог до різних сторін педагогічного процесу, дотримання яких забезпечує ефективність навчання» [8]. Варто зазначити, що принципи є ґрунтовними положеннями, на підставі яких здійснюється формування змісту та організація процесу навчання. Відомо, що загальнодидактичні принципи містять, зокрема, принципи, які забезпечують формування змісту навчання, методику процесу навчання, регламентують педагогічну діяльність викладача та взаємодію системи «педагог-студент». До основних дидактичних принципів належать: принцип виховного характеру навчання; принцип науковості в навчанні; принцип системності навчання; принцип доступності та посильності навчання; принцип зв'язку теорії з практикою; принцип свідомості й активності студентів у навчанні; принцип систематичності та послідовності; принцип урахування індивідуальних особливостей студентів [7].

2. Постановка завдання та його вирішення

У процесі професійної підготовки студентів важливе місце займає взаємодія викладачів і студентів, яка забезпечує особистісний розвиток і професійне становлення майбутніх спеціалістів в умовах сучасного університету. Серед таких психолого-педагогічних принципів професійної підготовки спеціалістів визначають, зокрема, такі: оптимального співвідношення індивідуального, особистісного та професійного розвитку; особистісно орієнтованого підходу; самоорганізації; співробітництва; гуманізації та гуманітаризації; духовності; громадськості та патріотизму; створення сприятливого середовища [1]. Розглянемо кожний з цих принципів у ракурсі психолого-педагогічного забезпечення фахової підготовки студентів спеціальності 263 – «Цивільна безпека» на базі кафедри «Охорона праці, цивільна та промислова безпека» (далі – кафедра ОПЦПБ) Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського. Для досягнення поставленої мети було визначено такі завдання: 1) дослідити аспекти

забезпечення фахової підготовки студентів спеціальності 263 – «Цивільна безпека» (дидактичні, психолого-педагогічні, соціальні); 2) визначити групу загальнодидактичних принципів забезпечення фахової підготовки в умовах університету; 3) виокремити групу принципів професійної підготовки студентів.

Принцип оптимального співвідношення індивідуального, особистісного та професійного розвитку зумовлює процес самореалізації особистості. Своєю чергою, індивідуальний розвиток визначається, зокрема, особливостями спадковості, темпераменту, станом фізичного та психічного здоров'я. Особистісний аспект розвитку зумовлюється особливостями інтелекту, мотиваційної сфери, психологічних настанов, спрямованості особистості [11]. Спрямованість особистості являє собою систему професійно орієнтованих мотивів, домінуючих ідеалів, ціннісних установ, ідеалів та орієнтацій. З метою розвитку системи професійних мотивів та інтересів на кафедрі ОПЦПБ зі студентами, починаючи з першого курсу, проводяться бесіди про особливості майбутньої професійної діяльності, анкетування «До якого типу професійної діяльності ви схильні?», яку складено за Є. О. Климовим. За допомогою цієї методики у студентів виявляються спрямованість інтересів до різних типів діяльності: «людина-природа», «людина-техніка», «людина-знакова система», «людина-художній образ», «людина-людина». Авторами цієї статті проводиться робота у напрямі доповнення зазначеної вище методики розділом «Психологічні вимоги до професії» для кожного з п'яти напрямів діяльності. У цьому розділі планується вказати, які саме психологічні якості необхідно мати та розвивати у собі для успішної діяльності у відповідній групі професій. Саме такий підхід, на наш погляд, ставить перед кожним студентом особистісні цілі та задачі щодо розвитку власних психологічних властивостей для подальшої успішної професійної діяльності.

Принцип особистісно орієнтованого підходу передбачає врахування індивідуальних особливостей студента під час фахової підготовки в умовах університету (вікові, статеві, соціально-психологічні особливості, психологічні настанови), тобто особистісних потреб і можливостей студента. Формування індивідуальної освітньої траєкторії здобувачам вищої освіти спеціальності 263 «Цивільна безпека» забезпечується за допомогою індивідуального навчального плану студента (в університеті діє Порядок ведення індивідуального навчального плану студента (наказ ректора КрНУ від 06.11.2019 р. № 301-І), в якому зазначаються перелік та послідовність вивчення навчальних дисциплін, обсяг навчального навантаження студента (усі види освітньої діяльності), типи індивідуальних завдань, вид семестрового оцінювання, обов'язкові навчальні дисципліни, навчальні дисципліни за вибором студента (процедура формування яких викладена у Положенні про формування та процедуру вибору навчальних дисциплін розділу «Навчальні дисципліни за вибором студента» навчальних планів освітніх ступенів бакалавра, магістра в межах нормативно встановлених термінів підготовки фахівців певного освітнього рівня та навчальні дисципліни, що вивчаються додатково.

Реалізація вищезазначеного принципу забезпечується формуванням відносно невеликих за чисельністю академічних груп (академгруп) у складі 12–20 осіб, підбором досвідчених кураторів із викладачів кафедри, регулярним проведенням кураторських годин, вивченням особових справ студентів, постійною роботою з батьками.

Викладачами кафедри проводиться індивідуальна робота зі студентами: індивідуальні консультації, варіативність завдань на практичних заняттях, лабораторних і курсових роботах. З метою вивчення індивідуальних особливостей студентів на кафедрі проводиться анкетування, опитування, індивідуальні бесіди. Організовано постійне спілкування викладачів зі студентами через мережу Інтернет (електронна пошта, Viber-групи).

Для студентів, які пропустили заняття, складається індивідуальний план ліквідації прогалин у знаннях та академічних заборгованостей. Студенти заповнюють індивідуальні навчальні плани, де зазначаються перелік і послідовність вивчення навчальних дисциплін, обсяг навчального навантаження студента (усі види освітньої діяльності), типи індивідуальних завдань, вид семестрового оцінювання, обов'язкові навчальні дисципліни, навчальні дисципліни за вибором студента. Індивідуальний навчальний план формується студентом особисто згідно з освітньою програмою спеціальності 263 – «Цивільна безпека» на кафедрі ОПЦПБ надає студенту відповідну інформацію й необхідний матеріал: навчальний план, перелік навчальних дисциплін за вибором, бланк заяви для заповнення плану. Зміст дисциплін вільного вибору студентів орієнтований на задоволення їх освітніх і культурних потреб і включає додаткову фундаментальну та спеціальну підготовку.

Отже, фахова підготовка студентів спеціальності 263 – «Цивільна безпека» на кафедрі ОПЦПБ передбачає імплементацію практик студентоцентрованого навчання в освітній процес, а саме: у процесі розробки освітніх програм ураховувалися рекомендації та пропозиції студентів і потенційних роботодавців. Зміст освітніх програм передбачає вибір дисциплін, гнучкість навчальних траєкторій, різноманітні методи подачі матеріалу, застосування педагогічної інноватики, реагування на скарги і пропозиції учасників освітнього процесу. Згідно з результатами опитувань, здобувачі вищої освіти задоволені методами навчання і викладання. Вибір форм і методів навчання, а також викладання регламентуються документом університету «Кодекс якості Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського».

Принцип самоорганізації передбачає таку організацію взаємодії студента та викладача у процесі фахової підготовки, яка забезпечує створення умов для прояву особистісної ініціативи та самостійності кожного студента у процесі фахової підготовки спеціальності 263 – «Цивільна безпека». *Принцип співробітництва під час професійної підготовки та принцип створення сприятливого середовища* реалізуються завдяки створенню атмосфери демократії, відкритості, свободи творчості, довіри та взаєморозуміння між студентами та викладачами через формування позитивного довірчого ставлення студентів до освітнього середовища, у якому відбувається процес їхньої професійної підготовки. *Принцип гуманізації та гуманітаризації професійної підготовки фахівців* реалізується унаслідок постійної взаємодії викладача та студента на принципах гуманізму та демократії, посилення впливу блоку гуманітарних наук (українознавство, філософія, іноземна мова, соціально-економічні основи охорони праці, психологія праці та її безпека, правове регулювання суспільних відносин в Україні). Як видно з переліку вищезазначених дисциплін принцип гуманітаризації реалізується у процесі викладання дисциплін загальної підготовки та професійної підготовки.

Фахова підготовка студентів спеціальності 263 – «Цивільна безпека» на кафедрі ОПЦПБ ґрунтується на

принципах академічної свободи як для викладачів, так і для студентів, самоорганізації студентів, тісного співробітництва та взаєморозуміння між викладачами та студентами. Організація навчально-виховного процесу передбачає максимальну варіативність і вільний вибір змісту, форм і методів власної навчальної, методичної та наукової роботи, урахування свободи слова і творчості, залучення студентів до науково-дослідної, пошукової роботи як на заняттях, які регламентовані розкладом занять, так й у поза навчальний час у наукових гуртках.

Академічні працівники (науково-викладацький склад кафедри) мають можливість повністю реалізувати принципи академічної свободи, оскільки передбачається їх максимальна варіативність, урахування свободи слова і творчості, можливість вільно обирати зміст, форми і методи своєї навчальної, методичної та наукової роботи, залучати студентів до науково-дослідної, пошукової роботи як на заняттях, що регламентовані розкладом занять, так і у поза навчальний час у наукових гуртках. Методи навчання і викладання за освітніми програмами, у повному обсязі дозволяють реалізувати принципи академічної свободи, які висвітлені у відповідних нормативних документах університету. Урахування інтересів здобувачів вищої освіти за спеціальністю 263 «Цивільна безпека» в аспекті дотримання принципів академічної свободи виражається вільним вибором освітніх компонентів. Саме за таких умов у студентів формується цілісна картина світу, професійно орієнтовані інтереси та мотиви, цілі та цілісні орієнтації.

Принцип духовності як психолого-педагогічний принцип забезпечення фахової підготовки студентів розглядається як найактуальніший в умовах сучасної духовної кризи. Цей принцип має реалізовуватись на засадах прерогативи абсолютних моральних цінностей (Добро, Істина, Віра, Краса) [3, 5]. Реалізацію цього принципу забезпечує формування у студентів цінних властивостей особистості як творця культури, здатного до самоаналізу та саморефлексії на засадах загальнолюдських моральних цінностей. *Принцип громадянськості й патріотизму*, сформульований Васяновичем Г. П., реалізація якого сприяє формуванню у студентів як майбутніх професіоналів, любові до власного народу, відповідального ставлення до долі вітчизни, національної гордості та шани до інших народів [3].

З метою стимулювання підвищення рівня соціальної активності, сприяння формуванню активної життєвої позиції в університеті проводиться різноманітна виховна робота: тематичні виставки, вечори, бесіди на патріотичну тематику, зокрема, присвячених Революції Гідності, землякам – героям Небесної Сотні. Студенти спеціальності 263 – «Цивільна безпека» були залучені до вебінарів, наприклад, «Університетська соціальна відповідальність після пандемії COVID-19», який відбувся 20 листопада 2020 р. На цьому заході, зокрема, було розглянуто можливі сценарії розвитку концепції соціальної відповідальності університету як результат сучасного досвіду управління університетом в умовах пандемії та забезпечення ефективного здійснення освітньої та наукової діяльності.

Отже, вищезазначені принципи пов'язані між собою певною спорідненістю та логічною послідовністю, група цих принципів реалізується у процесі забезпечення фахової підготовки студентів спеціальності 263 – «Цивільна безпека» завдяки індивідуальному відбору змісту навчання (частка навчальних дисциплін за вибором студента становить близько 30 %), відбору та відбору форм (лекції, практичні заняття, лабораторні роботи, індивідуальні консультації, наукові гуртки,

курсів (проекти), сполученню фронтальних, групових та індивідуальних методів (бесіди, опитування, анкетування, дослідження, пошук), самостійній роботі, створенню атмосфери взаєморозуміння між учасниками навчального процесу (викладачі, студенти, батьки, роботодавці).

З огляду на аналіз проблеми психолого-педагогічних принципів забезпечення фахової підготовки студентів спеціальності 263 – «Цивільна безпека», варто розглянути ще таку групу принципів забезпечення професійної підготовки фахівців в умовах університету, як: принцип науковості; систематичності та послідовності викладу змісту; свідомості й активності у навчанні; зв'язку навчання з практикою. Звичайно, що такий підхід є доволі умовним, бо будь-яка професійна підготовка ґрунтується на усій множині загальнодидактичних принципів навчання.

Принцип науковості змісту та методів навчання є провідним принципом професійної підготовки фахівців у вищій школі. Згідно з цим принципом зміст професійної підготовки має відповідати сучасному стану науки, визначати оволодіння методами наук, наукових явищ і фактів. Також він передбачає використання стандартних методів, методик і технологій: загальнонаукові методи пізнання та дослідницької діяльності: спостереження, опитування, тестування та вимірювання; словесні, наочні та практичні методи; технології організації та проведення моніторингу небезпечних і шкідливих виробничих чинників; інформаційно-комунікаційні технології, а також спеціальні інструменти та обладнання; сучасне інформаційно-комунікативне обладнання; спеціалізоване програмне забезпечення, яке є релевантним для нашої освітньої програми.

В умовах професійної підготовки фахівців спеціальності 263 – «Цивільна безпека» реалізація цього принципу здійснюється завдяки залученню студентів до наукових досліджень у межах тем досліджень кафедри ОПЦПБ: оцінювання еколого-економічної ефективності застосування нейтралізаторів у різних конструкціях свердловинних зарядів під час вибухів на відкритих кар'єрах; оцінювання рівнів ризику виникнення професійних захворювань на підприємствах важкої промисловості; розробка технологічної документації з безпеки праці та пожежної безпеки, проекту виконання робіт огляду, випробування та обстеження дробарок та інші. Результати досліджень подані за участю студентів і викладачів у тезах доповідей і статтях на науково-практичних конференціях, наукових семінарах, а також щорічного Всеукраїнського конкурсу студентських наукових робіт «Цивільна безпека (Охорона праці)». Зокрема, у квітні 2020 року студент Лисенко В. В. з темою «Роль захисного вимкнення напруги в зниженні ризику електротравми» отримав дипломом II ступеня студентських наукових робіт з охорони праці (науковий керівник Губачов О. І.).

Принцип систематичності та послідовності викладу змісту професійної підготовки фахівців у сучасному університеті передбачає організацію навчального процесу як логічну, чітку систему, яка забезпечує наступність змісту професійної підготовки, сприяє формуванню нових знань і компетентностей спираючись на їх попередні результати навчання. Для реалізації цього принципу на кафедрі регулярно обговорюються питання щодо послідовності викладу змісту професійних дисциплін під час складання освітньо-професійних програм, навчальних і семестрових планів під час проведення засідань кафедри ОПЦПБ, науково-практичних семінарів за участю роботодавців, студентів і викладачів. Так, навчальним

планом спеціальності 263 – «Цивільна безпека» передбачено послідовність і наступність процесу фахової підготовки студентів – викладання дисциплін розділу професійної підготовки починається з дисциплін, зміст яких служить «підґрунтям» для подальшого формування знань і компетентностей. Згідно з розробленою структурно-логічною схемою дисциплін зі спеціальності 263 «Цивільна безпека» на першому та другому курсах студенти вивчають дисципліни: «Вступ до спеціальності», «Безпека життєдіяльності», «Метрологія, стандартизація та акредитація з питань цивільної безпеки», «Теорія ризиків і управління», «Теорія горіння та вибуху», «Пожежна безпека виробництв». На старших курсах студенти вивчають блок дисциплін, зміст яких побудований на знаннях і навичках вищезазначених дисциплін, а саме: «Прогнозування та оцінка стану під час надзвичайних ситуацій», «Організація наглядової діяльності у галузі цивільної безпеки», «Безпека експлуатації будівель, споруд та інженерних систем», «Організація та технічне забезпечення аварійно-рятувальних робіт», «Атестація робочих місць за умовами праці», «Розслідування, облік і профілактика нещасних випадків, професійних захворювань та аварій» та інші. Як видно, зміст дисципліни старших курсів спрямовано на формування результатів навчання, які безпосередньо є необхідними для успішної професійної діяльності головним напрямів фахової підготовки: охорона праці, промислова безпека, цивільна безпека. Така ж логіка існує під час вивчення кожної окремої дисципліни, яка послідовно складається з окремих тем, які поєднуються в модулі – зміст кожної вивченої теми або модуля є «фундаментом» для побудови нових знань і компетентностей з наступної теми.

Отже зміст фахової підготовки студентів спеціальності 263 – «Цивільна безпека» побудований так, що кожна наступна дисципліна, або її окрема тема, є логічним продовженням попередньої, як за змістом, так і за характером і способом пізнавальної діяльності.

Принцип свідомості й активності у навчанні та принцип зв'язку навчання з практикою передбачають усвідомлення студентом цілей фахової підготовки, планування та організацію власної діяльності у вирішенні конкретних практичних завдань. Обидва принципи реалізуються, зокрема, завдяки запровадженню частини вищих практичних занять на профільні підприємства м. Кременчука (Управління Держпраці у Полтавській області, ТОВ «Профеколог», науково-виробниче підприємство «Фероліт», Державна служба з надзвичайних ситуацій, Асоціація цивільного захисту, виробничо-комерційна фірма «Радон»), залученню фахівців профільних підприємств до процесу фахової підготовки студентів на базі кафедри. Так, до викладання окремих дисциплін професійної підготовки залучено Начальника навчального пункту Аварійно-рятувального загону спеціального призначення Головного управління Державної служби надзвичайних ситуацій України у Полтавській області, співавтор цієї статті, Головача Л. В. Усе це сприяє підвищенню рівня мотивації студентів щодо здобуття професії, стимулює їхню пізнавальну активність під час занять, створює умови для свідомого ставлення майбутнього фахівця до навчання та подальшої професійної діяльності.

Отже, запровадження до процесу фахової підготовки студентів спеціальності 263 – «Цивільна безпека» елементів бінарного навчання – поєднання теоретичної підготовки з систематичною практичною підготовкою на базі профільних підприємств регіону та залученням фахівців підприємств до професійної підготовки, що

створює умови для успішної реалізації таких психолого-педагогічних принципів як свідомість та активність у навчанні та принципу зв'язку навчання з практикою.

Принцип професійної спрямованості загальноосвітніх і загально технічних навчальних дисциплін реалізується завдяки залученню, насамперед, викладачів відповідних профільних кафедр різних факультетів, які здійснюють фахову підготовку студентів спеціальності 263 – «Цивільна безпека». До першої групи навчальних дисциплін забезпечення фахової підготовки студентів цієї спеціальності належать: українознавство, іноземна мова, філософія. Під час вивчення іноземної мови (англійської, німецької) приділяється увага вивченню термінології з питань охорони праці, безпеки життєдіяльності, виробничої санітарії, проблем забезпечення цивільної безпеки; під час практичних занять застосовуються професійні терміни з цивільної та промислової безпеки, окремі тексти також стосуються проблем безпеки виробничих процесів. Під час вивчення філософії та українознавства викладачі на практичних і семінарських заняттях звертають увагу на негативні особливості менталітету українського народу щодо ставлення до особистісної безпеки – подекуди «нехтування» ретельним дотриманням правил безпеки (у побуті та на роботі). Студентам доводять думку про те, що особистісна безпека є ґрунтовним принципом існування сучасної людини у цивілізованій країні. Звичайно у цьому аспекті підготовки майбутніх фахівців спеціальності 263 – «Цивільна безпека» є чимало проблем. Так, в умовах значного потоку лекцій, зокрема, з філософії та українознавства, для студентів різнопрофільних спеціальностей приділяти суттєву увагу професійному спрямуванню змісту професійної підготовки доволі проблематично. Саме тому «акцент» реалізації принципу професійної спрямованості з цивільної безпеки під час вивчення загальноосвітніх навчальних дисциплін перенесено на семінарські та практичні заняття. Аналогічна робота проводиться під час викладання загально технічних навчальних дисциплін (вища математика, фізика, хімія, екологія), що буде розглянуто нижче.

Для зміцнення зв'язку між теоретичним навчанням та практичною складовою фахової підготовки майбутніх спеціалістів кафедра ОПЦПБ залучає до аудиторних занять професіоналів-практиків, експертів у галузі безпеки праці та цивільної безпеки, представників роботодавців, перш за все, під час виїзних практичних занять на території підприємств і організацій, таких як ДСНС України у Полтавській області, ПрАТ «Укртранснафта», ПрАТ «Полтавський ГЗК» та інші. Запрошуючи їх регулярно читати лекції, проводити практичні заняття та лабораторні роботи для студентів спеціальності на базі кафедри, зокрема, фахівцями фірми ТОВ «Профколог» (м. Полтава) було проведено практичні заняття з дисциплін «Метрологія, стандартизація та акредитація в охороні праці» та «Промислова екологія»; лекція за участі головного державного інспектора сектора розслідування, аналізу та обліку аварій і виробничого травматизму Управління Держпраці у Полтавській області Невмержицької В. Г.

Принцип поєднання професійної та фундаментальної підготовки. Професіоналізація та фундаменталізація розглядаються як дві протилежні складові за напрямом розвитку змісту професійної освіти в умовах сучасного університету, але вони є, безумовно, складовими єдиного дидактичного принципу, який має бінарну структуру. Ці дві тенденції мають взаємодоповнювальний характер і розглядаються як «єдине ціле на тлі розвитку сучасного університету» [2]. Фундаменталізація забезпечує

неперервний характер професійної освіти, гуманізацію, гуманітаризацію та інформатизацію фахової підготовки студентів у сучасному університеті.

Якщо розглядати навчальний план підготовки фахівців спеціальності 263 – «Цивільна безпека» з точки зору вищезазначеного принципу, то можна допустити, що фундаментальну частину змісту професійної підготовки забезпечують переважно викладачі інших факультетів: українознавство, іноземна мова, вища математика, фізика, загальна хімія, філософія. Випускова кафедра ОПЦПБ, яка забезпечує підготовку фахівців спеціальності 263 – «Цивільна безпека», проводить важливу роботу узгодження робочих навчальних програм з цих навчальних дисциплін, які викладають викладачі інших факультетів – фундаментальні знання мають бути основою, підґрунтям для побудови системи професійних знань і компетенцій у майбутніх фахівців. Так, для корегування змісту викладання дисципліни «Фізика» кафедра рекомендувала розглядати такі фундаментальні розділи фізики, як «Закономірності розсіювання теплової енергії та теплообмін», «Фізична природа електроструму», «Закони електроструму», «Магнітне та електромагнітне поле», «Барометричний тиск», «Температура», «Вологість повітря». Саме ці «блоки» фундаментальних знань з фізики дозволяють «збудувати» систему прикладних знань з контролю параметрів мікрокліматичних умов на робочому місці, яка розглядається під час вивчення навчальних дисциплін професійного спрямування («Гігієна праці та виробнича санітарія», «Моніторинг і керування техногенними та виробничими чинниками», «Електротехніка та запобігання аварій в електроустановках»). Під час узгодження робочої навчальної програми з навчальною дисципліною «Загальна хімія» особлива увага приділяється таким питанням, як: розчини, розчинність, електроліти та електропровідність розчинів, фізико-хімічні властивості кислот, лугів і небезпечних для людини солей, інших агресивних речовин та правила роботи з ними. Ці знання та навички забезпечують формування необхідних професійних компетенцій з професійних навчальних дисциплін («Теорія горіння та вибуху», «Гігієна праці та виробнича санітарія», «Медицина надзвичайних ситуацій та катастроф»).

Звичайно, проведені дослідження реалізації психолого-педагогічних принципів забезпечення фахової підготовки студентів спеціальності 263 «Цивільна безпека» не висвітлюють усі аспекти проблеми. Подальшого дослідження потребують проблеми формування у студентів загальних і професійних компетенцій, професійних результатів навчання тощо.

Висновки

1) Досліджені аспекти забезпечують фахову підготовку студентів спеціальності 263 – «Цивільна безпека»: дидактичні (зміст, форми, методи, засоби), психолого-педагогічні (особистісно орієнтовний підхід, особливості розвитку особистості у процесі професійної підготовки, вивчення та врахування індивідуальних особливостей студентів), соціальні (активне використання матеріально-технічної бази профільних підприємств регіону, залучення фахівців профільних організацій).

2) Визначено групу загальнодидактичних принципів забезпечення фахової підготовки в умовах університету: свідомості й активності у навчанні; зв'язку навчання з практикою; принципу науковості; особистісно орієнтованого підходу; самоорганізації студента у навчальному процесі; співробітництва в процесі навчання «студент-студент», «студент-викладач»; духовності;

громадянськості й патріотизму; створення сприятливого середовища.

3) Виокремлено групу принципів професійної підготовки студентів: поєднання професійної та фундаментальної підготовки; професійної спрямованості загальноосвітніх і загальнотехнічних дисциплін; систематичності та послідовності викладу змісту професійної підготовки; оптимального співвідношення індивідуального, особистісного і професійного розвитку; гуманізації та гуманітаризації професійної підготовки.

Подяка авторів

Автори статті висловлюють подяку керівництву кафедри охорони праці, цивільної та промислової безпеки Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського за надану інформацію.

Конфлікт інтересів

У ході проведення дослідження щодо змісту статті конфлікту інтересів сторін не спостерігалось.

ЛІТЕРАТУРА

- 1.Вінтюк, Ю. В. Принципи формування професійної компетентності майбутніх психологів. *Молодий учений*. Херсон. 2017. 6 (46). 216–221.
- 2.Губачов, О. І. Фундаменталізація змісту професійної підготовки студентів у багатoproфiльному університеті. *Інженерні та освітні технології*. Кременчук. 2017. 3 (19). 97–102.
- 3.Енциклопедія освіти. Акад. пед. наук України, головний ред. В. Г. Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
- 4.Коваль, М. С., Коваль, І. С. Загальнодидактичні принципи формування професійної готовності майбутніх рятувальників до діяльності в екстремальних умовах. *Young Scientist*. Львів. 2018. 12 (64). 95–99.
- 5.Кремень, В. Г. Якісна освіта як вимога ХХІ століття. *Проблеми та перспективи національної гуманітарно-технічної еліти*: зб. наук. праць / за ред. Л. Л. Товажнянського, О. Г. Романовського. Харків: НТУ «ХПІ», 2007. Вип. 15–16 (19–20). 3–10.
- 6.Новиков, А. М. Постиндустриальное образование : монография. Москва : Эгвес, 2008. 136 с.
- 7.Никифоров, В. И., Сурыгин, А. И. Теория и практика высшего профессионального образования. Термины, понятия и определения : уч.-метод. пособие. Санкт-Петербург: Изд-во Политехн. ун-та, 2009. 141 с.
- 8.Педагогика: учебное пособие для студентов пед. ин-тов / Ю. К. Бабанский и др. /под ред. Ю. К. Бабанского. 2-е изд., доп. и перераб. Москва: Просвещение, 1988. 479 с.
- 9.Повстин, О. В. Специфічні принципи підготовки фахівців у галузі безпеки людини до управлінської діяльності. *Збірник наукових праць Херсонського державного університету. Педагогічні науки*. 2018. Вип. 82(1). 161–166. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/znppn_2018_82\(1\)_35](http://nbuv.gov.ua/UJRN/znppn_2018_82(1)_35) (20.09.2020).
- 10.Психологічні аспекти професійної підготовки конкурентноспроможних фахівців : монографія / Дегтярьова Д. С. та ін. /за ред. Руденко Л. А. Київ: 2012. 170с.
11. Psychological and Pedagogical Aspects of Identifying the Professional Abilities in Electrical Engineering of Listeners of the Pre-University Training Course. Nykyforov, V., Pasenko, A., Antonova, E., Hubachov O., Sukach, S., Bredun, Y. Proceedings of the International Conference on Modern Electrical and Energy Systems, MEES 2019, pp. 406–409, 8896502

REFERENCES

1. Vintiuk, Yu. V. Pryntsy py formuvannia profesiinoi kompetentnosti maibutnix psykholohiv. *Molodyi uchenyi*. Kherson. 2017. 6 (46). 216–221.
2. Hubachov, O. I. Fundamentalizatsiia zmistu profesiinoi pidhotovky studentiv u bahatoprofilnomu universyteti. *Inzhenerni ta osviti ni tekhnolohii*. Kremenchuk. 2017. 3 (19). 97–102
3. Entsyklopediia osvity. Akad. ped. nauk Ukrainy, holovnyi red. V. H. Kremen. Kyiv : Yurinkom Inter, 2008. 1040 s.
4. Koval, M. S., Koval, I. S. Zahalnodydaktychni pryntsy py formuvannia profesiinoi hotovnosti maibutnix riatsuvalnykiv do diialnosti v ekstremalnykh umovakh. *Young Scientist*. Lviv. 2018. 12 (64). 95–99.
5. Kremen, V. H. Yakisna osvita yak vymoha KhKhI stolittia. *Problemy ta perspektyvy natsionalnoi humanitarno-tekhnichnoi elity*: zb. nauk. prats / za red. L. L. Tovazhnianskoho, O. H. Romanovskoho. Kharkiv: NTU «KhPI», 2007. Vyp. 15–16 (19–20). 3–10.
6. Novikov, A. M. Postindustrialnoe obrazovanie : monografiya. Moskva : Egves, 2008. 136 s.
7. Nikiforov, V. I., Suryigin, A. I. Teoriya i praktika vyisshego professionalnogo obrazovaniya. Terminy, ponyatiya i opredeleniya : uch.-metod. posobie. Sankt-Peterburg: Izd-vo Politehn. un-ta, 2009. 141 s.
8. Pedagogika: uchebnoe posobie dlya studentov ped. in-tov / Yu. K. Babanskiy i dr. /pod red. Yu. K. Babanskogo. 2-e izd., dop. i pererab. Moskva: Prosveschenie, 1988. 479 s.
9. Povstyn, O. V. Spetsyfični pryntsy py pidhotovky fakhivtsiv u haluzi bezpeky liudyny do upravlinskoi diialnosti. *Zbirnyk naukovykh prats Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Pedagogichni nauky*. 2018. Vyp. 82(1). 161–166. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/znppn_2018_82\(1\)_35](http://nbuv.gov.ua/UJRN/znppn_2018_82(1)_35) (20.09.2020).
10. Psykholohichni aspekty profesiinoi pidhotovky konkurentnospromozhnykh fakhivtsiv : monohrafiia / Dehtiarova D. S. ta in. / za red. Rudenko L. A. Kyiv: 2012. 170s.
11. Psychological and Pedagogical Aspects of Identifying the Professional Abilities in Electrical Engineering of Listeners of the Pre-University Training Course. Nykyforov, V., Pasenko, A., Antonova, E., Hubachov O., Sukach, S., Bredun, Y. Proceedings of the International Conference on Modern Electrical and Energy Systems, MEES 2019, pp. 406–409, 8896502

А. Губачев, С. Сукач, Н. Цибульник, Л. Головач, В. Варисова

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ПРИНЦИПЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ СТУДЕНТОВ СПЕЦИАЛЬНОСТИ 263 – «ГРАЖДАНСКАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ»

Цель этой работы – анализ, выделение группы психолого-педагогических принципов профессиональной подготовки студентов специальности 263 – «Гражданская безопасность», обоснование их реализации в силу специфики отбора содержания, форм, методов и средств организации учебного процесса в условиях университета. Для исследования проблемы педагогического, дидактического, психологического, социального обеспечения реализации принципов профессиональной подготовки студентов специальности 263 – «Гражданская безопасность» были определены следующие группы принципов как общедидактические и принципы профессиональной

подготовки студентов (сочетание профессиональной и фундаментальной подготовки; профессиональной направленности общеобразовательных и общетехнических дисциплин; систематичности и последовательности изложения содержания профессиональной подготовки; оптимального соотношения индивидуального, личностного и профессионального развития; гуманизации и гуманитаризации профессиональной подготовки). Обоснованы проблемы формирования содержания профессиональной подготовки, отбора форм и методов работы со студентами в свете реализации принципов профессионального обучения: элементы бинарного обучения, реализация учебных дисциплин по выбору студента, привлечения специалистов профильных организаций региона, практическая подготовка на базе профильных предприятий. Исследованы психолого-педагогические принципы профессиональной подготовки студентов специальности 263 – «Гражданская безопасность» являются универсальными для профессиональной подготовки в условиях современного отечественного университета. Предложенная методика отбора содержания, форм, методов и средств организации учебного процесса, обеспечивается совокупностью общедидактических принципов и принципов профессионального обучения может служить универсальной моделью для профессиональной подготовки студентов в условиях университета.

Ключевые слова: общедидактические принципы, принципы профессионального обучения, профессиональная подготовка студентов, выбор содержания обучения, личностно ориентированный подход, профессиональные компетенции, индивидуальный отбор содержания обучения.